

ชีวิตของผู้คนบนเส้นเขตแดนเขาพระวิหาร

ศิลปวัฒนธรรม
ARTS & CULTURE
ฉบับพิเศษ

ประวัติศาสตร์ ผู้คนบนเส้น พรมแดน เขาพระวิหาร

พิพัฒน์ กระแจะจันทร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ประวัติศาสตร์ผู้คน
บนเส้นพรมแดนเขาพระวิหาร

ประวัติศาสตร์ผู้คน บนเส้นพรมแดนเขาพระวิหาร

พิพัฒน์ กระแจะจันทร์

ราคา ๒๕๐ บาท

ภาพจากปก

ขบวนพ่อค้าเร่เดินเท้าขนส่งสินค้า
สมัยรัชกาลที่ ๕

หนังสือเล่มนี้พิมพ์ด้วยหมึก
ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม
เพื่อปกป้องธรรมชาติ
และสุขภาพของผู้อ่าน

ประวัติศาสตร์ผู้คน บนเส้นพรมแดนเขาพระวิหาร

• พัฒนา กระแจะจันทร์

พิมพ์ครั้งแรก : กันยายน ๒๕๕๖

ราคา ๒๖๐ บาท

ข้อมูลทางบรรณานุกรม

พัฒนา กระแจะจันทร์.

ประวัติศาสตร์ผู้คน บนเส้นพรมแดนเขาพระวิหาร.

กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๕๖.

๓๑๒ หน้า : ภาพประกอบ.

๑. ไทย--ความสัมพันธ์กับต่างประเทศ--กัมพูชา--

พรมแดนเขาพระวิหาร--ความเป็นอยู่และประเพณี--ประวัติ

I. ชื่อเรื่อง

929.79

ISBN 978 - 974 - 02 - 1192 - 1

สำนักพิมพ์มติชน

- ที่ปรึกษาสำนักพิมพ์ : อารักษ์ คคนาท, สุพจน์ แจ่มเวิ,
- นงนุช สิงหนตชะ
- ผู้จัดการสำนักพิมพ์ : กิตติวรรณ เทิงวิเศษ
- รองผู้จัดการสำนักพิมพ์ : รุจิรัตน์ ทิมวัฒน์
- บรรณาธิการบริหาร : สุลักษณ์ บุญปาน
- บรรณาธิการสำนักพิมพ์ : พัลลภ สามสี
- หัวหน้ากองบรรณาธิการ : อพิสิทธิ์ วีระจาวุวรรณ
- พิสูจน์อักษร : ณรงค์ พึ่งบุญพา
- ศิลปกรรม/ออกแบบปก : มนต์สวาท วิจิตรยุทธศาสตร์
- ประชาสัมพันธ์ : ชัชญา สุกญา

บริษัท มติชน จำกัด (มหาชน) : ๑๒ ถนนเทศบาลนฤมาล

ประชาชนิเวณ ๑ เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๙๐๐

โทรศัพท์ ๐-๒๕๔๐-๐๐๒๑ ต่อ ๑๓๓๕

โทรสาร ๐-๒๕๔๙-๕๔๑๔

แม่พิมพ์สี-ขาวดำ : กองพิมพ์สี บริษัท มติชน จำกัด (มหาชน)

๑๒ ถนนเทศบาลนฤมาล ประชาชนิเวณ ๑ เขตจตุจักร กรุงเทพฯ

๑๐๙๐๐ โทรศัพท์ ๐-๒๕๔๐-๐๐๒๑ ต่อ ๒๔๐๐-๒๔๐๒

พิมพ์สี : โรงพิมพ์มติชนปากเกร็ด ๒๓/๑ หมู่ ๕ ถนนสุขาประชา

สรรค์ ๒ ตำบลบางพูด อำเภอปากเกร็ด นนทบุรี ๑๑๑๒๐

โทรศัพท์ ๐-๒๕๔๔-๒๑๓๓, ๐-๒๕๔๒-๐๕๙๖

โทรสาร ๐-๒๕๔๒-๐๕๙๗

จัดจำหน่ายโดย : บริษัท งานดี จำกัด (ในเครือมติชน) ๑๒ ถนน

เทศบาลนฤมาล ประชาชนิเวณ ๑ เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๙๐๐

โทรศัพท์ ๐-๒๕๔๐-๐๐๒๑ ต่อ ๓๓๕๐, ๓๓๕๑

โทรสาร ๐-๒๕๔๑-๙๐๑๒

Matichon Publishing House a division of Matichon Public Co., Ltd.

12 Tetsabannaruean Rd, Prachanivate 1, Chatuchak, Bangkok 10900

Thailand

คำนำ	(๗)
ทบทวนแนวคิดด้วยพรมแดน	๒
- ความนำ	๔
- นิยามศัพท์	๖
- พรมแดนจากรัฐโบราณสู่เขตแดนของชาติสมัยใหม่	๘
- พื้นที่ และการนิยามอัตลักษณ์ของผู้คน	๑๔
- ผู้คนในมิติของการเดินทางข้ามพรมแดนรัฐชาติ	๒๓
ชีวประวัติหมู่บ้านบริเวณเส้นพรมแดน	
ปราสาทพระวิหาร	๓๒
- ประวัติศาสตร์ชุมชนและผู้คน	
บนเส้นทางจากตัวเมืองกันทรลักษ์ถึงปราสาทพระวิหาร	๓๔
- ประวัติศาสตร์หมู่บ้านในพื้นที่ชายแดน	
บริเวณปราสาทพระวิหาร	๔๕
- หมู่บ้านพรมแดนไทย-กัมพูชาอายุ ๑๐๐ กว่าปี	๙๗
เส้นทางและการค้าข้ามพรมแดนจากเมืองกันทรลักษ์	
สู่เมืองจอมกระแสนต์	๑๐๖
- เส้นทางการค้าขายแลกเปลี่ยนข้ามพรมแดน	๑๐๘
- สินค้าและการค้าข้ามพรมแดนในอดีต	๑๑๙

(๖) ประวัติศาสตร์ผู้คน
บนเส้นพรมแดนเขาพระวิหาร

- การแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างหมู่บ้านและท้องถิ่น ๑๓๐
- ชาวเขมรพ่อค้าข้ามพรมแดน ๑๔๕

ชาวไทยอีสานกับการเปลี่ยนแปลงวิถีการเกษตรของชาวเขมร ๑๕๒

- วิถีการล่าสัตว์หาของป่า ๑๕๔
- จากเกษตรกรรมแบบดั้งเดิมสู่การเกษตรเชิงพาณิชย์ ๑๕๗
- พรมแดนกับการค้าขาย ๑๗๐

การรับรู้และการเปลี่ยนความหมายของพรมแดน

และประวัติศาสตร์ว่าด้วยชีวิต ๑๗๔

- พรมแดนธรรมชาติและพรมแดนแบบจารีต :
การแบ่งเขตพื้นที่เขมรสูงกับเขมรต่ำ ๑๗๗
- เหตุการณ์ในพื้นที่ชายแดนและปราสาทพระวิหาร
กับการก่อรูปของพรมแดนรัฐชาติสมัยใหม่ ๑๙๓
- เส้นพรมแดนไทย-กัมพูชากับบริบทที่เปลี่ยนไป ๒๔๖
- รัฐชาติ ชาติพันธุ์ มรดกโลก ๒๕๐
- ปราสาทพระวิหารในมุมมองคนท้องถิ่น ๒๕๙

สรุป ๒๗๖

- ประวัติศาสตร์ของหมู่บ้านในพื้นที่พรมแดนบริเวณ
ปราสาทพระวิหาร ๒๗๘
- การค้าข้ามพรมแดนกับการเกษตรกรรม ๒๘๐
- รูปแบบและความหมายของพรมแดนไทย-กัมพูชา
บริเวณปราสาทพระวิหาร ๒๘๒

รายการอ้างอิง ๒๘๗

ไม่ผิดนักถ้าจะกล่าวว่า ในขณะที่ความรู้เกี่ยวกับการเกิดขึ้นของเส้นพรมแดนบริเวณปราสาทพระวิหารและคิปราสาทพระวิหารเป็น เรื่องที่สังคมรับรู้กันมากที่สุด แต่ในทางตรงกันข้าม เรื่องของคนที่อยู่อาศัยในพื้นที่ชายแดนบริเวณปราสาทพระวิหารและที่อื่นๆ กลับเป็นเรื่องที่สังคมมีความรู้้อย่างจำกัด ทำให้มีความเข้าใจผิดเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของกลุ่มชนในพื้นที่ชายแดน และมองด้วยสายตาไม่ไว้วางใจ ขาดความเข้าใจถึงการปรับตัวต่อรูปแบบและความหมายของเส้นพรมแดนที่มีการเปลี่ยนแปลงในหลายช่วงเวลา ที่สำคัญคือ ทำให้เรามองข้ามความสัมพันธ์ระหว่างชนกลุ่มหนึ่งกับชนอีกกลุ่มหนึ่งที่อยู่ตรงข้ามเส้นพรมแดนบางๆ ที่ไม่สามารถมองเห็นได้ด้วยตา แต่เส้นบางๆ นี้เองที่ปิดกั้นความรู้ไว้อีกมากมาย และยิ่งสร้างทัศนยะของความไม่เป็นมิตรต่อกันให้เกิดขึ้นอีกด้วย

เมื่อปลายปี พ.ศ. ๒๕๕๒ ได้เกิดเหตุการณ์การปะทะกันของทหารไทยกับทหารเขมรขึ้น สำนักข่าวช่องหนึ่งได้สัมภาษณ์ชาวบ้านในพื้นที่ชายแดนจังหวัดศรีสะเกษและสุรินทร์ว่าได้รับผลกระทบอะไรบ้าง ชาวบ้านคนหนึ่งได้สุรินทร์ได้แสดงทัศนะว่า เป็นเหตุการณ์ที่คุ้นชินของคนในพื้นที่พรมแดน เหตุการณ์นี้ยังไม่รุนแรงเมื่อเทียบกับในสมัยเขมรแดงที่มีชาวกำพูชาอพยพหนีตายเข้ามาเป็นจำนวนมาก แต่ตอนนั้นเองก็ได้เป็นจุดเริ่มต้นของความสัมพันธ์ของชาวเขมรในไทยกับชาวเขมรในกำพูชาที่อพยพมาพักพิงชั่วคราว หลังจากสงครามสงบชาวเขมรในไทยมักเดินทางไปทอดกฐินในวัดเขมร หรือเดินทางข้ามพรมแดนไปเยี่ยมเยียนกันอยู่เสมอ กระทั่งในปัจจุบันหากมีเหตุการณ์ใดที่สื่อเค้าว่าจะเกิดความรุนแรงขึ้น ชาวเขมรกับพวชาก็มักจะโทรศัพท์มาเตือนให้ชาวบ้านรู้ตัวกันด้วย

หลังจากฟังข่าวข้างต้น ผู้เขียนได้ตั้งคำถามหลายคำถามไม่ว่าจะเป็นการใช้ชีวิตอยู่ใกล้กับเส้นพรมแดนระหว่างประเทศที่มีปัญหา มาตลอดเกือบกว่าครึ่งศตวรรษที่ผ่านมา นั้นมีลักษณะอย่างไร อะไรเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเดินทางและปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในเขตประเทศไทยกับกัมพูชา และที่สำคัญในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๕๑ ได้มีการเดินขบวนประท้วงการยื่นขอปราสาทพระวิหารเป็นมรดกโลกของกัมพูชา กลุ่มผู้เดินขบวนประท้วงได้มีการกล่าวหาชาวบ้านภูมิจรอลว่าเป็นชาวเขมรอพยพบ้างหรือรุนแรงถึงขั้นขายชาติ

ทั้งหมดนั้นยิ่งทำให้ผู้เขียนสงสัยถึงประวัติความเป็นมาของกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่พรมแดนไทย-กัมพูชา โดยเฉพาะในพื้นที่ปราสาทพระวิหาร อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ โดยตั้งคำถามอย่างง่าย ๆ ว่าผู้เขียนต้องการเข้าใจถึงการใช้ชีวิตของกลุ่มคนต่างๆ ที่มีทั้งชาวเขมร ชาวกูย และไทยอีสานที่อาศัยอยู่บริเวณพรมแดนใกล้ปราสาทพระวิหาร ว่าพวกเขามีการปรับตัวอย่างไรกับรูปแบบและความหมายของพรมแดนที่มีการเปลี่ยนแปลงไปในแต่ละช่วงเวลา การตั้งคำถามข้างต้นนอกจากจะช่วยทำให้เข้าใจถึงประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชนที่อาศัยอยู่บริเวณนั้นแล้ว ในขณะเดียวกันยังช่วยให้เข้าใจปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในพื้นที่ได้ดียิ่งขึ้น และรับรู้ถึงมุมมองในการนิยามความหมายของพรมแดนจากรัฐจารีตมาสู่รัฐชาติสมัยใหม่อีกทางหนึ่งด้วย

ดังนั้น หนังสือเล่มนี้ไม่ได้มุ่งเน้นไปที่การวิเคราะห์คดีปราสาทพระวิหารเป็นประเด็นหลัก เพราะเป็นเรื่องที่มีการเขียนถึงและทำงานวิจัยเป็นจำนวนมากทั้งในทางกฎหมาย รัฐศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และสังคมวิทยา แต่งานเกือบทั้งหมดที่ผ่านแล้วแต่เป็นการศึกษาจากมุมมองของรัฐบ้าง จากกรอบคิดเกี่ยวกับรัฐชาติบ้าง ชาตินิยมบ้าง แต่งานศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชนที่ว่าด้วยการปรับตัวของกลุ่มคนในพื้นที่ปราสาทพระวิหารว่ามีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงรูปแบบและความหมายของเส้นพรมแดนในแต่ละช่วงเวลานั้นยังเป็นการเขียนที่ยังไม่มีการศึกษากันอย่างจริงจัง ทำให้เราแทบมองไม่เห็น “ชีวิต”

ของคนที่ต้องอาศัยอยู่บนเส้นพรมแดนแห่งความขัดแย้งนี้ ในนัยก็คือ ผู้เขียนหวังว่าการรับรู้และเข้าใจในประเด็นของชีวิตคนมากขึ้นนี้จะช่วยให้สังคมและกลุ่มคนที่มีวิถีชีวิตแบบอุดมคติตระหนักมากขึ้นถึงผลกระทบที่มีต่อคนในพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา

จากที่กล่าวมาหนังสือเล่มนี้มีประเด็นศึกษาหลักที่ประการแรก คือ การอธิบายถึงประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชนบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชาโดยเน้นไปที่ชุมชนหมู่บ้านบริเวณปราสาทพระวิหารและใกล้เคียงตั้งแต่เมื่อประมาณ ๑๕๐ กว่าปีก่อนจนถึงเหตุการณ์ที่เพิ่งผ่านไปเมื่อไม่นานมานี้

เรื่องที่สองคือ การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการเปลี่ยนแปลงรูปแบบและความหมายของพรมแดนไทย-กัมพูชากับการปรับตัวของกลุ่มคนและชุมชนบริเวณปราสาทพระวิหารและใกล้เคียง โดยการมองผ่านวิถีชีวิต การทำมาหากินทั้งการค้าข้ามพรมแดนและการทำเกษตรกรรม

เรื่องที่สามคือ ตลอดระยะเวลาที่เกิดการปรับเปลี่ยนรูปแบบของพรมแดนจากรัฐจารีตมาสู่รัฐสมัยใหม่และเกิดเหตุการณ์ต่างๆ มากมายนั้น คนทั่วไปมักมองเส้นพรมแดนเพียงระนาบเดียวคือจากรัฐจารีตที่ไม่มีเส้นพรมแดนไปสู่รัฐสมัยใหม่ที่มีเส้นพรมแดนแข็งประจวบจุดหนามที่กั้นเขตขีดแบ่งระหว่างไทย-กัมพูชา แต่ในการรับรู้ของคนในท้องถิ่นที่มีต่อ(เส้น)พรมแดนในแต่ละช่วงเวลานั้นพวกเขาได้มีการนิยามและปรับตัวกับนิยามนั้นอย่างไรร้าง ซึ่งยังเป็นความรู้ที่ขาดหายไปพอควรกับการอธิบายความเป็นไปของเส้นพรมแดนไทย-กัมพูชาบริเวณปราสาทพระวิหาร

ด้วยการปรับเนื้อหาจากรายงานวิจัยให้เป็นหนังสือทำให้มีเนื้อหาบางส่วน ซึ่งประกอบด้วยที่มาและเหตุผลของการศึกษา วิถีชีวิต แนวทางในการทำงาน การกำหนดกรอบเวลา พื้นที่ และกลุ่มประชากรต้องตัดออกไปบ้าง หรือบางส่วนยกไว้ในส่วนภาคผนวก เพราะเป็นข้อมูลที่ยืดยาวเกินไป ดังนั้น ในที่นี้จึงขอลำเอวถึงไว้อย่างสั้นๆ เพื่อให้ผู้อ่านสามารถกำหนดทิศทางได้ง่ายขึ้น กล่าวคือ

แนวทางในการศึกษาเป็นการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นโดย

เน้นไปที่กลุ่มชาติพันธุ์เขมรเป็นหลัก จึงอาจเรียกแนวทางการศึกษา
ว่าเป็นการศึกษาประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ (Ethnohistory) ซึ่งให้ความสำคัญ
ต่อการศึกษาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ การตั้งถิ่นฐาน การ
เปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ และระบบเศรษฐกิจ
หรือรูปแบบการค้าในแต่ละช่วงเวลา โดยเก็บข้อมูลทั้งจากการค้นคว้า
เอกสารทางประวัติศาสตร์และการสัมภาษณ์คนในท้องถิ่น

สาเหตุที่เลือกกลุ่มชาวเขมรเป็นหลัก เพราะเป็นประชากรดั้งเดิม
ในเขตเขาพระวิหารที่ตั้งอยู่ในเขตอำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษใน
ปัจจุบัน จึงเป็นกลุ่มคนที่สามารถอธิบายข้อมูลได้หลายเรื่องไม่ว่าจะเป็น
ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของหมู่บ้าน เรื่องเล่าต่างๆ ที่เกี่ยวกับคนภายนอก
ที่เดินทางเข้ามาที่ปราสาทพระวิหาร ระบบเศรษฐกิจแบบดั้งเดิมก่อนที่
จะเปลี่ยนแปลงมาสู่ปัจจุบัน และมุมมองที่มีต่อพรมแดน ฯ ดังนั้น จึง
ช่วยให้เราเห็นถึงประวัติศาสตร์ช่วงยาวที่ว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงทั้ง
ชีวิตและพรมแดน แต่ในขณะเดียวกันผู้เขียนก็ไม่ลืมที่จะให้ความสำคัญ
ต่อกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ได้แก่ ไทยอีสาน (ลาว) ไทยโคราช ไทยภาคกลาง
 เป็นต้น เพราะเป็นกลุ่มคนที่ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของชาว
เขมรหลายๆ เรื่องเช่นกัน รวมชาวบ้านที่สัมภาษณ์ไปทั้งหมด ๕๘ คน

หมู่บ้านที่เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เน้นไปที่หมู่บ้านที่อยู่บนเส้น
ทางจากตัวเมืองอำเภอกันทรลักษ์คือบ้านน้ำอ้อมไปยังหมู่บ้านชายแดน
บริเวณปราสาทพระวิหารคือบ้านภูมิขรอด และหมู่บ้านที่อยู่บนเส้นทาง
เครือข่ายหมู่บ้านชายแดนมายังตัวเมืองกันทรลักษ์เป็นหลัก หมู่บ้านที่
ลงพื้นที่ไปสัมภาษณ์มีทั้งหมด ๑๘ หมู่บ้าน ใน ๗ ตำบล จากหมู่บ้าน
ทั้งหมดที่มีในอำเภอกันทรลักษ์ ๒๗๖ หมู่บ้าน ๒๐ ตำบล ด้วยการ
ที่ให้ความสำคัญกับทั้งหมู่บ้านบริเวณปราสาทพระวิหารและอยู่ในเขต
เทือกเขาพนมดงรักในหนังสือเล่มนี้บางที่จะเรียกพื้นที่บริเวณชายแดน
ว่า “เขาพระวิหาร”

ด้วยประเด็นหลักของหนังสือเล่มนี้สัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงรูปแบบ
และความหมายของพรมแดน ทำให้กรอบเวลามีความสัมพันธ์กับ

เอกสารทางประวัติศาสตร์ที่เริ่มมีการกล่าวถึงพระมณเฑียรราช ทำให้งานชิ้นนี้กำหนดกรอบเวลาเริ่มต้นในการศึกษาเริ่มต้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ หรืออาจขยับเวลามีก่อนหน้านั้นบ้างในบางประเด็น และสัมพันธ์กับเรื่องเล่าที่มาจากความทรงจำของคนในท้องถิ่นที่มีทิศต่อการนิยามความหมายของเส้นพระมณเฑียรราช ทำให้หนังสือเล่มนี้หยุดกรอบเวลาหลักไว้ที่ทศวรรษ ๒๕๒๐-๒๕๓๐ แต่ก็มีบางประเด็นที่เขียนเลยลงมาถึงปัจจุบันด้วย ดังนั้น หนังสือเล่มนี้มีขอบเขตของระยะเวลาหลักอยู่ในช่วงเหตุการณ์ประมาณ ๑๕๐ ปีที่ผ่านมา

อนึ่ง หนังสือเล่มนี้ปรับปรุงมาจากงานวิจัยเรื่อง “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในพื้นที่พระมณเฑียรราช-กัมพูชาบริเวณปราสาทเขาพระวิหาร : ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับเส้นพระมณเฑียรราช” ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ประจำปี พ.ศ. ๒๕๕๓ แต่กว่าที่รายงานวิจัยเรื่องนี้จะเขียนเสร็จสมบูรณ์ก็ล่วงมาจนถึงปี พ.ศ. ๒๕๕๖ ด้วยเหตุการณ์หลายอย่างนับตั้งแต่ภาระงานของผู้เขียนเองในฐานะอาจารย์สอนหนังสือทางด้านประวัติศาสตร์โบราณคดี การครุ่นคิดและทดลองเขียนงานประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในแนวประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ การปรับตัวอุปสรรคและเนื้อหาของงานวิจัยหลายต่อหลายครั้งเพราะสมมติฐานหรือวัตถุประสงค์ที่ตั้งไปเมื่อลงไปเก็บข้อมูลภาคสนามแล้วทำให้ต้องกลับมาคิดทบทวนใหม่หลายเรื่อง เหตุการณ์ปะทะกันในพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชาที่บางครั้งรุนแรงจนต้องหยุดการเก็บข้อมูลชั่วคราว และล่าสุดคือเหตุการณ์น้ำท่วมปี พ.ศ. ๒๕๕๔ ที่ทำให้ตารางชีวิตทั้งหมดมีปัญหา ซึ่งกว่าจะแก้ไขงานได้แล้วเสร็จก็ล่วงมาจนถึงปี พ.ศ. ๒๕๕๖ ซึ่งศาลโลกต้องรื้อฟื้นตัดสินคดีปราสาทพระวิหารอีกครั้งหนึ่งต่อสายตาชาวโลกในเดือนตุลาคมที่จะถึงนี้

พิพัฒน์ กระแจะจันทร์

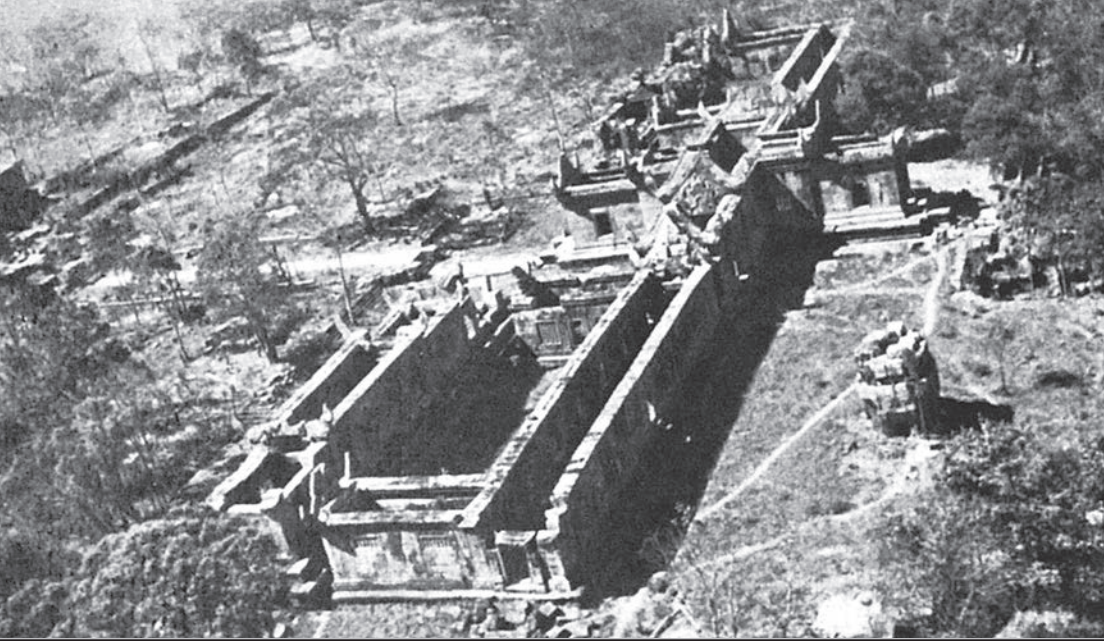
ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ประวัติศาสตร์ผู้คน
บนเส้นพรมแดนเขาพระวิหาร

ทบทวนแนวคิด

ว่าด้วย

พรมแดน

ความนำ

เท่าที่ผ่านมาการศึกษาเกี่ยวกับพรมแดนไทย-กัมพูชาส่วนใหญ่ มักมีลักษณะการพรรณนาเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับพรมแดนเป็นหลัก และมองพรมแดนในมิติรัฐศาสตร์เท่านั้น ส่งผลให้การมองพรมแดน ขาดความยืดหยุ่น ด้วยเหตุนี้จึงขอทบทวนแนวคิดเกี่ยวกับพรมแดน ในมิติต่างๆ

หากมองความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและพรมแดนในพื้นที่ ดังกล่าวผ่านมุมมองเชิงทฤษฎีที่อาจเรียกว่าเป็นการอธิบายอย่างง่าย ที่สุดและ/หรือจะเรียกว่าเหมารวมอย่างที่สุดแล้วคงมองว่าเขตแดน ของรัฐชาติสมัยใหม่ที่เพิ่งเกิดขึ้นในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ นั้นได้ แบ่งแยกผู้คนและตัดแบ่งกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน คือ “เขมร” (ขแมร์ / Khmer) ซึ่งนิยามจากลักษณะร่วมทางวัฒนธรรมและภาษาเป็นหลักนั้น ให้กลายเป็นกลุ่มคนที่สังกัดต่อรัฐชาติไทย หรือรัฐชาติกัมพูชา

ถึงความเป็นจริงจะเป็นเช่นนั้น แต่คำถามที่เกิดขึ้นตามมา คือว่าเราจะอธิบายเรื่องของพรมแดนที่ว่าได้ง่ายๆ อย่างนี้ได้หรือไม่ เพราะจะสัมพันธ์กับกรณีข้อพิพาทชายแดนระหว่างไทยและกัมพูชา ว่าใครควรมีสิทธิชอบธรรมเหนือปราสาทพระวิหาร ซึ่งก่อให้เกิดข้อ ครหาที่ตามมาอยู่หลายระลอกต่อชุมชนชายแดนบริเวณดังกล่าวว่า เป็นกลุ่มที่มีจิตใจโอนเอียงไปเข้าข้างกับกัมพูชาด้วยเห็นว่าเป็นกลุ่ม

ชาติพันธุ์เดียวกัน^๑

ปรากฏการณ์ดังกล่าวยิ่งเป็นการสร้างข้อกังขาให้กับผู้เขียนถึงประเด็นที่เขตแดนในรัฐชาติสมัยใหม่เข้ามามีผลต่อการนิยามของความ เป็นชาติพันธุ์ งานเขียนชิ้นนี้จึงมุ่งที่จะศึกษาการรับรู้อดีตและการนิยาม ตนเองของกลุ่มคนบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา โดยเฉพาะชุมชนชาว เขมรที่อยู่ใกล้เคียงกับปราสาทพระวิหารผ่านการศึกษาประวัติศาสตร์ บอกเล่า และประวัติศาสตร์ของชุมชน ซึ่งในการลงพื้นที่พบว่า การจะ อธิบายปรากฏการณ์และการรับรู้ของชุมชนให้สามารถมีมุมมองรอบ ด้านและลึกซึ้งได้นั้นจำเป็นต้องอาศัยวิธีวิทยาและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับ เรื่องพรมแดนและชาติพันธุ์อยู่พอสมควร อันเป็นที่มาของการทบทวน แนวคิดในบทแรกนี้

ผู้เขียนมุ่งหวังว่าแนวคิดที่นำมาทบทวนนี้จะช่วยให้การมอง พรมแดนพ้นไปจากเพียงพื้นที่ที่อยู่บริเวณรอยต่อของรัฐชาติซึ่ง เห็นเพียงมิติทางด้านภูมิศาสตร์ รัฐศาสตร์ และการปกครองเพียงมิติ เดียวเท่านั้น ทำให้เนื้อหาในการทบทวนแบ่งออกเป็น ๔ ส่วนด้วยกัน คือ

ส่วนแรก นิยามคำศัพท์ที่เกี่ยวข้องกับพรมแดน เพื่อให้เข้าใจตรง กันระหว่างผู้อ่านและผู้เขียน

ส่วนที่สอง การทบทวนแนวคิดพรมแดนที่เปลี่ยนความหมาย จากพรมแดนแบบรัฐโบราณ/รัฐจารีตมาสู่พรมแดนในแบบรัฐชาติสมัย ใหม่

ส่วนที่สาม เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่กับการนิยามอัต- ลักษณะ ในหัวข้อนี้เป็นการสำรวจถึงพื้นที่ในเชิงภูมิศาสตร์และรัฐศาสตร์ ว่าสัมพันธ์อย่างไรกับผู้คนหรือวัฒนธรรม งานที่นำมาทบทวนส่วนใหญ่ เป็นแง่มุมในเชิงวิชาการหรือการสำรวจที่มาจากมุมมองภายนอกของ วัฒนธรรม

ส่วนที่สี่ เป็นการสำรวจการนิยามอัตลักษณ์ของผู้คนที่เดินทาง ข้ามพรมแดน ซึ่งงานที่นำมาทบทวนเป็นการพยายามเข้าใจจากมุมมอง ของคนในวัฒนธรรมเองที่มองออกมา

นิยามศัพท์

คำหลายคำที่มักพบในงานศึกษาเกี่ยวกับพรมแดนนั้นมีน้อยที่หยิบยืมมาจากภาษาอังกฤษ แล้วมาแปลให้เข้ากับคำในภาษาไทยที่มีอยู่แล้ว แต่ละคำล้วนแล้วแต่นัยและที่มาที่ไปซึ่งจำเป็นต้องทำความเข้าใจก่อนนำมาใช้ ผู้วิจัยตระหนักดีว่าบางคำก็ถูกนำมาใช้ในหลายความหมาย หลายวัตถุประสงค์

ดังนั้น ในเบื้องต้นจึงเห็นว่ามีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องชี้แจงจุดมุ่งหมายในการใช้คำของงานเขียนนี้เพื่อให้เข้าใจตรงกันตั้งแต่เริ่มแรก

คำกว้างๆ ๒ คำ ที่อาจทำให้เกิดความสับสนอยู่บ้างคือคำว่า **frontier** (ฟรอนเทียร์) และ **boundary** (บาวดารี) แม้เมื่อแปลเป็นไทยแล้วจะให้ความหมายว่าเป็นพรมแดนคล้ายกัน แต่ก็มีนัยการใช้แตกต่างกัน กล่าวคือ คำว่า **frontier** นั้นมีนัยถึงพื้นที่ (zone) ที่ครอบคลุมทั้งสองฝั่งของชายแดนของอำนาจ ในมุมมองของรัฐโบราณ **frontier** คือพื้นที่ที่คลุมเครือไม่มีอำนาจใดที่ชัดเจน อาจเรียกได้ว่าเป็นชายแดนที่มีเส้นแบ่งแบบพร่ามัว^๒

ในงานของธงชัย วินิจจะกูล ยังชี้ให้เห็นอีกด้วยว่า **frontier** นั้นมีนัยเช่นเดียวกับ **border** (บอร์เดอร์) ที่มีความเป็นมิตร และประนีประนอมต่อการใช้ทรัพยากร (ทรัพยากรสินสาธารณะ) ของชุมชนที่อยู่ในพื้นที่ดังกล่าว^๓ และคำว่า **frontier** ยังคงถูกใช้ในการนิยามถึงพรมแดนของชาติสมัยใหม่ เพียงแต่ความหมายถูกเปลี่ยนให้กลายเป็นเส้นเขตแดนที่ถูกลากขึ้นโดยอำนาจทางการเมือง เส้นเขตแดนในโลกยุคใหม่นี้ส่วนใหญ่มักเกิดขึ้นจากเหตุผลทางด้านการเมือง การทหาร มีเพียงส่วนน้อยที่เกี่ยวข้องเศรษฐกิจ หรือลักษณะทางภูมิศาสตร์ และมีบางครั้งที่เกิดขึ้นด้วยเหตุบังเอิญหรือเข้าใจผิดก็มี^๔

ในขณะที่คำว่า **boundary** จะมีนัยถึงเส้นที่แสดงถึงการแบ่งธงชัยชี้ให้เห็นว่าในการนิยามของคำศัพท์ในภาษาไทยที่เกี่ยวข้องกับพรมแดนในช่วงรัฐสมัยโบราณ อาทิ ขอบเขต เขต และเขตชั้นตีสมา

(แปลได้ว่า วงจำกัด หรือ อาณาเขตของอาณาจักร) ไม่มีคำใดเลยที่มีความหมายถึง “เส้นแบ่ง” อาณาเขต/อาณาจักร แต่ก็อาจจะอนุมานให้เป็นเส้นหนาๆ (thick line) ที่ครอบคลุมถึงช่องว่างระหว่างอาณาจักรหรือชุมชนที่อาจจะเป็นป่าทึบหรือภูเขา เมื่อมองในมุมของชาติสมัยใหม่หรืออังกฤษในยุคคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ (เมื่อเรียกร้องให้มีการแบ่งดินแดนพม่ากับสยาม) แสดงอย่างชัดเจนว่า boundary นั้นหมายถึงเส้นแบ่งที่ชัดเจน ไม่มีความคลุมเครือระหว่างอำนาจของอาณาจักรหรือรัฐ เราจึงมักเห็นคำว่า boundary line (พาดารี ไลน์) ร่วมกับการนิยามถึงเส้นเขตแดน อันมีนัยถึงความ “ไม่เป็นมิตร” การไร้ความสัมพันธ์ หรือจะกล่าวให้ชัดเจนมากขึ้น คือ boundary ที่ถูกนิยามจากชาติสมัยใหม่มีพื้นฐานมาจากการมองเรื่องสิทธิเชิงเดี่ยว/กรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล (private property)

อย่างไรก็ตาม เมื่อเข้าสู่การนิยามภายใต้ความเข้าใจของชาติสมัยใหม่คำศัพท์เหล่านี้ถูกนำมาใช้ร่วมกัน หรือในบางครั้งก็พบว่าใช้แทนกันไป ด้วยเหตุที่ว่าความหมายดั้งเดิมถูกแทนที่ด้วยการนิยามใหม่ไปแล้ว หรือในงานบางชิ้นอาจไม่ได้สนใจว่าทั้งสองคำมีความแตกต่างกันตรงที่อ้างอิงถึง “พื้นที่” (zone) หรือ “เส้นแบ่งเขต” (line) ผู้เขียนจึงใคร่ขอชี้แจงไว้ในที่นี้ว่าคำที่จะใช้ในหนังสือเล่มนี้ต่อไปคือ

คำว่า “พรมแดน” หรือ “ชายแดน” (frontier หรือ border) นั้นโดยทั่วไปผู้เขียนต้องการสื่อถึงพื้นที่ (zone) ระหว่างประเทศหรืออาณาจักร ถึงแม้ว่าภายใต้รัฐชาติสมัยใหม่พื้นที่ดังกล่าวจะถูกแบ่งด้วยเส้นเขตแดนแล้วก็ตาม แต่ในหนังสือเล่มนี้ไม่ได้ใช้วิธีการมองแบบที่ตัดแบ่งพื้นที่ของชุมชนหรือหมู่บ้านตามเส้นแบ่งประเทศนั้นตามไปด้วย

ในขณะที่เมื่อต้องการอ้างอิงถึงเส้นแบ่งเขตตามความหมายของชาติสมัยใหม่จะเลือกใช้คำว่า “เส้นพรมแดน” หรือ “เส้นเขตแดน” หรือ “เขตแดน” (boundary line หรือ border line) ที่ให้นัยถึงเส้นหรือแนวที่ชัดเจนกว่า

พรมแดนจากรัฐโบราณ สู่เขตแดนของรัฐชาติสมัยใหม่

ตามธรรมดาแล้วหากเอ่ยอ้างหรือนิยามถึงพรมแดนของรัฐหรืออาณาจักรใดก็ตามแต่ มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่มักจะต้องเข้าใจครอบคลุมไปถึงการนิยามถึงแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับรัฐหรืออาณาจักรนั้นๆ ไปด้วย กรณีของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีความแตกต่างอย่างมากระหว่างรัฐชาติสมัยโบราณในช่วงก่อนคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ (พุทธศตวรรษที่ ๒๔) กับรัฐชาติสมัยใหม่ที่เพิ่งเกิดขึ้นเมื่อกว่าศตวรรษที่แล้ว

ในรัฐชาติแบบแรกไม่ได้มองว่าเขตแดนของรัฐเป็นปัจจัยสำคัญต่อการปกครอง ผู้ปกครองส่วนกลางสนใจเพียงผลผลิตที่เมืองในอาณัติ (เมืองบริวาร) ส่งให้เพียงอย่างเดียวว่าครบตามจำนวนที่กำหนดไปหรือไม่^๕ ในรูปแบบความสัมพันธ์ดังกล่าวมีตัวอย่างให้เห็นได้ชัดในกรณีของจักรวรรดิจีนกับรัฐต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น อชฺรยา ซึ่งด้านหนึ่งดูเหมือนเป็นผลประโยชน์ต่างตอบแทนระหว่างกัน แต่ในอีกด้านก็เป็นการแสดงถึงอำนาจของราชสำนักจีน

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของรัฐโบราณในเชิงของระบอบการปกครองที่นักวิชาการมักจะอ้างถึงและมีความสอดคล้องกับรูปแบบของรัฐบริวาร (Tributary state) คือ แนวคิดการปกครองระบอบแบบมณฑล (Mandala) ซึ่งแนวคิดดังกล่าวเสนอขึ้นโดยนักประวัติศาสตร์ชาวอังกฤษ โอลิเวอร์ วิลเลียม วอลเตอร์ส (Oliver William Wolters) ครั้งแรกในปี ค.ศ. ๑๙๕๒ ในหนังสือเรื่อง *History, Culture, and Region in Southeast Asian Perspectives* เขาได้ให้ความเห็นว่า

“...แผนที่ในยุคต้นของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งประกอบขึ้นจากเครือข่ายที่พัฒนาขึ้นนับตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ที่เป็นชุมชนขนาดเล็ก และเผยให้เห็นถึงเครือข่ายดังกล่าวในบันทึกสมัยประวัติศาสตร์ในรูปแบบที่เป็นการปะติดปะต่อขึ้นและบ่อยครั้งที่มัก

จะซ้อนทับอยู่กับระบอบของมณฑล (Mandala) ต่างๆ..." (Wolters ๑๙๙๙ : ๒๗)

แม้ว่าในงานชิ้นดังกล่าว วอลเตอร์สจะกล่าวว่ามีข้อบกพร่องอยู่บ้างตรงที่การตีความของเขาเกี่ยวกับชุมชนที่ตัดขาดออกจากการติดต่อกับชุมชนอื่นๆ ในหมู่เกาะของแปซิฟิก แต่จากข้อมูลทางด้านโบราณคดีและข้อเสนอจากนักโบราณคดีคือ ชาร์ลส์ ไฮแอม (Charles Higham) ทำให้เห็นถึงเครือข่ายการค้าระหว่างหมู่เกาะน้อยใหญ่ในมหาสมุทรแปซิฟิกที่มีมาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์นั้น ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของระบอบที่ซับซ้อนขึ้นในรัฐโบราณของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ดังนั้น ในปี ค.ศ. ๑๙๙๙ วอลเตอร์สเห็นพ้องกับไฮแอม ที่นิยามว่า ระบอบของมณฑล นั้นสามารถนิยามได้ว่าเป็นปริณทลแห่งราชา (Circle of Kings) หมายถึงการปกครองที่มีราชาเป็นศูนย์กลางและแผ่อำนาจออกไปในลักษณะที่เป็นเหมือนวงรอบและอำนาจดังกล่าวก็จะแผ่หรือลดน้อยลงตามระยะทางที่ห่างออกไปจากศูนย์กลาง^๖

ในรูปแบบของระบอบนี้ไม่มีขอบเขต (ในที่นี้คือเขตแดน) ของรัฐหรืออาณาจักรที่ชัดเจนตายตัว การควบคุมของศูนย์กลางจึงเป็นการสร้างเครือข่ายของอำนาจเพื่อควบคุมผลผลิต (หรือบรรณาการ) ที่ควรได้จากดินแดนหรือหัวเมืองที่อยู่ในอาณาเขตเพียงเท่านั้น ทำให้บางครั้งดินแดนหนึ่งที่อยู่ปลายสุดของอำนาจรัฐ/อาณาจักรสามารถที่จะส่งบรรณาการให้กับ ๒ รัฐได้ในเวลาเดียวกัน และตราบไต่ที่ดินแดนดังกล่าวยังคงส่งบรรณาการได้อย่างครบถ้วนและตรงเวลา ก็จะไม่มีความล้มพินทุ์ในลักษณะดังกล่าวนี้เองทำให้บางครั้งเกิดการซ้อนทับของอาณาเขตระหว่างรัฐ/อาณาจักร ๒ หรือ ๓ แห่งพร้อมๆ กัน ซึ่งรัฐแบบนี้มักเรียกว่า รัฐสองฝ่ายฟ้า รัฐสามฝ่ายฟ้า บ้าง

ขณะที่รัฐชาติสมัยใหม่ที่เป็นแนวคิดเกิดใหม่ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ (พุทธศตวรรษที่ ๒๔) และมาพร้อมกับเทคโนโลยีใหม่ โดยเฉพาะการทำแผนที่ และระบบคิดเกี่ยวกับการมลธิ์ส่วนบุคคล/ทรัพย์สิน

ส่วนบุคคล ซึ่งหมายถึงการอ้างสิทธิเหนือดินแดนนั้นยินยอมให้มีเพียงเจ้าของหนึ่งเดียวเพียงเท่านั้น รูปแบบความสัมพันธ์แบบเดิมที่เป็น การส่งบรรณาการให้กับศูนย์กลางอำนาจหลายแห่งในเวลาเดียวกัน กลายเป็นสิ่งที่ยอมรับไม่ได้อีกต่อไป เพราะรัฐชาติสมัยใหม่มองว่า ดินแดน ทรัพยากร และผู้คนที่ถูกนิยามว่าอยู่ในเขตของรัฐใดแล้วนั้น ก็ควรเป็นสิทธิขาดและเอื้อประโยชน์ต่อรัฐนั้นแต่เพียงผู้เดียว

ด้วยแนวคิดใหม่นี้เองได้ก่อให้เกิดความตื่นตัวต่อความคิดเรื่องอาณาเขตของรัฐในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งก็คือ “เขตแดน” เมื่อต้องเผชิญหน้ากับเจ้าอาณานิคม ด้วยการทำแผนที่ และยกกองทัพเข้าครอบครองดินแดนที่มีความกำกวม ไม่ชัดเจน และเกิดแนวคิดในการครอบครองเชิงเดี่ยวขึ้นต่อพื้นที่ต่างๆ ซึ่งส่งผลกระทบต่อคนที่อยู่ในพื้นที่อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ในที่นี้อาจสรุปการนิยามพรมแดนของรัฐชาติสมัยใหม่ตามที่ โทมัส วิลสัน และ ฮัสติง ดอนแนน (Thomas Wilson and Hasting Donnan) กล่าวไว้ว่า มีองค์ประกอบสำคัญอยู่ ๓ ประการ คือ

๑. แสดงเส้นแบ่งของรัฐอันบ่งถึงอำนาจอธิปไตยของรัฐนั้น (Legal borderline)
๒. เส้นอันแสดงถึงกายภาพของรัฐ (Physical structure)
๓. พรมแดน อันแสดงถึงขอบเขตของพื้นที่ (Frontier)^๗

ในองค์ประกอบสุดท้ายนี้หมายถึงพื้นที่ที่ขยายขอบเขตออกไปเกินกว่าสิ่งที่เรียกว่าเขตแดน (border line) แต่ก็ยังมีความหมายที่ต่างไปจากพรมแดนในรัฐสมัยโบราณ ในความหมายใหม่นี้ได้นิยามถึงพื้นที่พรมแดนที่มีปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มคน ศาสนา และวัฒนธรรมเข้าไปด้วย ซึ่งอาจมองเห็นได้ในหลายมิติ อาทิ พรมแดนทางการค้า พรมแดนทางศาสนาและพรมแดนของปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม^๘ แต่พรมแดนแบบนี้ก็ไม่อยู่ในจุดที่พรมแดนของรัฐชาติสมัยใหม่สามารถยอมรับได้โดยง่าย

แม้ว่าหลายครั้งที่เขตแดนของรัฐสมัยใหม่ใช้การอ้างอิงตามภูมิประเทศ เช่น เส้นทางน้ำ หรือสันเขา ซึ่งเป็นเรื่องที่เราเข้าใจได้ง่าย

และเห็นเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน แต่ก็บ่อยครั้งอีกเช่นกันที่มีการอ้างเส้นแบ่งทางภูมิศาสตร์ที่ถูกสถาปนาขึ้นพร้อมกับเทคโนโลยีการทำแผนที่ ดังตัวอย่างจากอินโดนีเซียเมื่ออดีตเข้าไปตั้งอาณานิคมบนเกาะนิวกินี เมื่อปี ค.ศ. ๑๘๒๘ ถึงต้องละทิ้งดินแดนนี้ไปในภายหลัง แต่อดีตเองก็ยังคงอ้างสิทธิเหนือดินแดนส่วนหนึ่งของเกาะที่อยู่ทางตะวันตกของเส้นแวงที่ ๑๔๑ องศา^๔

ทว่าในอีกหลายครั้งเช่นกันที่เขตแดนของรัฐชาติสมัยใหม่เกิดขึ้นด้วยเหตุบังเอิญที่เกิดจากความเข้าใจในคนละมุมระหว่างเจ้าอาณานิคมทางตะวันตกและรัฐในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็มี ดังที่ธงชัย วินิจจะกูล^๕ กล่าวถึงกรณีที่อังกฤษเรียกร้องให้มีการชี้เขตแดนระหว่างสยามและพม่าตั้งแต่เชียงใหม่มุ่งจนถึงคอคออดกระ จุดสังเกตที่มีการอ้างอิงเขตแดนของสยามถึงไม่เพียงแต่เป็นแม่น้ำ ลำธาร ภูเขา แต่ยังรวมไปถึงป่าไม้สัก ต้นมะปราง เจดีย์ ฯลฯ ในจดหมายดังกล่าวของอังกฤษยังมีการอ้างถึงกรณีที่ผู้คนจากทั้ง ๒ ฝ่ายของอาณาเขตเข้ามาใช้ประโยชน์จากทรัพยากร ซึ่งแสดงให้เห็นว่าในมุมมองของอังกฤษทรัพยากรดังกล่าวควรมีการแบ่งแยกที่ชัดเจน แต่ในมุมมองของสยามนั้นเขตแดนไม่ควรเป็นการกีดกันผู้คนออกจากชนบทหรือจาริต (วิถีชีวิต) ดังเดิมออกไป ทำให้ชนชั้นนำสยามยากที่จะกำหนดขอบเขตของรัฐตนเองได้โดยง่าย

ดังนั้น ในที่นี้จึงอาจกล่าวได้ว่าเขตแดนในมุมมองของอังกฤษนั้นเป็นเขตแดนของความไม่เป็นมิตร (การกีดกัน) แฝงอยู่ คือเป็นเขตแดนที่ต้องการตัดขาดทุกสิ่งทุกอย่างออกจากกันอย่างสิ้นเชิง แต่ในมุมมองของชาติโบราณ (สยาม) เขตแดนดังกล่าวยังมีนัยของความเป็นมิตรและการยินยอมให้ผู้คนสามารถข้ามไป-มาได้อยู่ เพราะตั้งอยู่บนฐานคิดและเทคโนโลยีที่ไม่เหมือนกัน

อย่างไรก็ตาม งานของธงชัยอีกเช่นกันที่ชี้ให้เห็นว่ารัฐโบราณ (กรณีของสยาม) มีความคิดเกี่ยวกับเรื่องเขตแดนอยู่เหมือนกัน จากการนิยามศัพท์ที่เกี่ยวข้อง อาทิ ขอบเขต เขตแดน อาณาเขต ขอบชั้นดลัสมา เป็นต้น เพียงแต่ความหมายของคำดังกล่าวนั้นไม่ได้ซ้อน

ทับสนธิที่เดียวกับสิ่งที่อังกฤษเข้าใจเกี่ยวกับเขตแดนที่ต้องมีเส้นแบ่งอย่างชัดเจน^{๑๑}

ในระดับของชุมชนที่อยู่บริเวณเขตแดนของอาณาจักรก็มีเส้นแบ่งเขตแดนที่ค่อนข้างหนาอันเนื่องมาจากพื้นที่นั้นมักจะเป็นป่าไม้หรือภูเขา และยังมีเขตแดนอีกประเภทที่รู้จักกันดีจากพื้นที่ชายแดนระหว่างสยามและพม่าคือ “ด่าน” (ด่านที่นักประวัติศาสตร์คุ้นเคยกันดีคือ ด่านเจดีย์สามองค์ และด่านสิงขร)

การเอ่ยถึงด่านในฐานะเขตแดนได้เผยให้เห็นถึงมิติของเขตแดนที่ไม่ใช่แค่เส้นแบ่งชายแดนในเชิงของพื้นที่ แต่เป็นมิติของ “เส้นทางหรือช่องทาง” ติดต่อระหว่างคนจาก ๒ อาณาจักรได้เช่นกัน กล่าวคือ หากเขตแดนแบบอังกฤษเป็นการลากเส้นกันเป็นทางยาวตั้งแต่เมืองเชียงใหม่จรดคอคอดกระ เส้นแบ่งแดนตามที่ยามนิยามมาแต่อดีตในกรณีของด่านก็อาจเป็นเพียงเส้นกันสั้นๆ ที่ขีดไว้เฉพาะจุดที่เป็นเส้นทางติดต่อระหว่างอาณาจักร (ส่วนใหญ่ก็คือเส้นทางการค้าที่ใช้กันมายาวนาน หรือเป็นช่องเขาตามธรรมชาติ) ยิ่งไปกว่านั้นเส้นแบ่งสั้นๆ บนด่านเหล่านี้จะอยู่ในความสนใจของศูนย์กลางหรือไม่ก็ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่างศูนย์กลางกับอาณาจักรข้างเคียง เช่น หากสยามและพม่าอยู่ในความสัมพันธ์ที่ไม่เป็นมิตร เส้นเขตแดนในพื้นที่ของด่านย่อมถูกจับตามองอย่างใกล้ชิดและไม่อนุญาตให้มีการผ่านแดนอย่างเสรี แต่ถ้าหากมีความสัมพันธ์ที่เป็นมิตรแล้วด่านก็เป็นช่องทางทำมาหากินที่ผู้คนสามารถผ่านไปมาได้

การทบทวนแนวคิดเกี่ยวกับพรมแดนข้างต้นที่เกี่ยวข้องกับชาติและมุมมองของชาติต่อพรมแดน ตลอดจนบทบาทของความเป็นชาติผ่านพื้นที่พรมแดน งานชิ้นต่อมาของ ปีเตอร์ ซาห์ลินส์ (Peter Sahlin) เป็นการโต้แย้งต่อความคิดที่เชื่อว่ารัฐกำหนดพรมแดนขึ้นดังจะเห็นจากงานเรื่องชุมชนจินตกรรม (Imagined Communities) ของ เบน แอนเดอร์สัน (Benedict Anderson) ที่ว่าพรมแดนชาติเป็นผลผลิตมาจากแนวคิดของชาติสมัยใหม่คือเน้นรัฐที่เป็นผู้กระทำ แต่ซาห์ลินส์ได้ชี้ให้เห็นในมุมที่แตกต่างว่าคนและชุมชนเองสามารถ

มีส่วนร่วมในการกำหนดพรมแดนและนิยามตัวเองได้ด้วยเช่นกัน

ในงานของเขาได้ศึกษากรณีกระบวนการสร้างชาติและอัตลักษณ์ชาติของชุมชนในหุบเขาเซอร์ดานยา (Cerdanya) ในเขตเทือกเขาพิเรนีส (Pyrenees) ซึ่งเป็นเขตแดนระหว่างประเทศฝรั่งเศสและสเปน เหตุการณ์นี้เริ่มขึ้นในช่วงปี ค.ศ. ๑๖๕๙-๑๖๖๐ เมื่อกลุ่มคนที่อาศัยอยู่หุบเขาดังกล่าวคือ กลุ่มชาติพันธุ์คาตาลัน (Catalan)^{๑๒} ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีภาษาและวัฒนธรรมแตกต่างไปจากทั้งฝรั่งเศสและสเปน เผชิญกับสถานการณ์ที่ราชสำนักฝรั่งเศสและสเปนตกลงที่จะแบ่งดินแดนกันที่หุบเขาดังกล่าว ความน่าสนใจที่ชาห์ลินส์เสนอคือกระบวนการแบ่งนั้นไม่ได้ใช้วิธีการเดียวกับรัฐชาติสมัยใหม่ที่ตัดสินจากศูนย์กลาง หากแต่ยึดตามวิธีการแบ่งของหมู่บ้านที่เลือกจะอยู่กับฝรั่งเศสหรือสเปน ซึ่งในท้ายที่สุดจะเห็นได้ว่าทั้งฝรั่งเศสและสเปนเองไม่ได้เป็นผู้กำหนดเส้นแบ่งเขตแดนหรือสร้างความเป็นชาติให้กับชุมชนบริเวณชายแดนแต่เพียงฝ่ายเดียว ในทางกลับกันชุมชนต่างหากที่สร้างขอบเขตความเป็นชาติขึ้น โดยที่ความเป็นชาติดังกล่าวก็ไม่ได้กระทบเขตแดนตามจาริตเดิมของท้องถิ่นเลย^{๑๓}

ก่อนที่จะจบเนื้อหาในส่วนของแนวคิดเกี่ยวกับพรมแดน ผู้เขียนจะทิ้งท้ายด้วยประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างพรมแดนและชุมชนที่อยู่ในบริเวณดังกล่าว ในงานของวิลสัน และดอนเนน เสนอว่าพลังอำนาจของพรมแดนในรัฐชาติสมัยใหม่ได้แสดงออกผ่านความเปลี่ยนแปลงทั้งในพื้นที่ทางนามธรรมและในทางกายภาพ หากพิจารณาเฉพาะกลุ่มคนที่อยู่บริเวณพรมแดนที่ถูกแบ่งแยกจะเห็นว่า รัฐชาติได้สร้างอัตลักษณ์ใหม่ให้กับชุมชนที่อยู่บนเส้นของพรมแดน/เขตแดนด้วย ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น ๓ รูปแบบ^{๑๔} คือ

๑. พรมแดนที่แบ่งกลุ่มชาติพันธุ์ออกจากกันทำให้ความเป็นชาติพันธุ์ได้มีการนิยามความหมายที่เพิ่มขึ้นภายใต้กรอบของรัฐ และหลุดพ้นไปจากความหมายดั้งเดิม (เช่น การมีอัตลักษณ์ความเป็นเขมรและไทยรวมอยู่ด้วยกันในกลุ่มชาติพันธุ์เขมรเขตไทย)

๒. ความเป็นชาติพันธุ์และความเป็นรัฐชาติถูกผนึกกันได้อย่าง

แนบสนิท กลายเป็นคำนิยามในความหมายที่หลอมรวมเอาความเป็นชาติพันธุ์ไว้ภายในรัฐชาติ (เช่น ความรู้สึกถึงความเป็นไทยของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในประเทศไทย)

๓. แต่ในทางตรงกันข้าม จิตสำนึกทางชาติพันธุ์ที่มีความเป็นกลุ่มก้อนเป็นอันหนึ่งอันเดียว ทำให้การแบ่งพรมแดนไม่มีอิทธิพลต่อความแปลกแยกเลย (เช่น ชาวเขมรในไทยกับกัมพูชาที่รู้สึกถึงความเป็นชาติพันธุ์เดียวกันแต่ไม่ได้รู้สึกว่าเป็นคนชาติเดียวกัน)

ด้วยแนวคิดของวิลสัน และดอนเนนข้างต้นนี้เอง ทำให้เห็นว่าการกล่าวหาชาวบ้านในเขตชายแดนไทย-กัมพูชาว่าเอาใจออกห่างด้วยเห็นแก่ความเป็นชาติพันธุ์เดียวกันนั้นคือ การที่ผู้กล่าวหาเชื่อว่าจิตสำนึกทางชาติพันธุ์นั้นมีความรุนแรงและมั่นคงเกินกว่าเขตแดนของรัฐบาลจะตัดแบ่งได้ แต่ด้วยงานเดียวกันนี้เองที่แสดงให้เห็นว่าในบางครั้งพรมแดนก็ส่งผลให้เกิดการแบ่งแยกขึ้นภายในกลุ่มชาติพันธุ์ได้เช่นเดียวกัน

ดังนั้น การทบทวนแนวคิดในหัวข้อต่อไปจึงขยับมาสู่การมองความสัมพันธ์ระหว่างรัฐชาติและการนิยามตนเองของกลุ่มชาติพันธุ์/กลุ่มคนที่ต้องมิปะสัมพันธ์กับความหมายของรัฐชาตินั้นว่ามีการปรับเปลี่ยนและเคลื่อนไหวอย่างไรบ้าง

พื้นที่ และการนิยามอัตลักษณ์ของผู้คน

ในหัวข้อที่ผ่านมาเป็นเพียงงานส่วนแรกที่ทบทวนให้เห็นพรมแดนในมิติทางรัฐศาสตร์และการปกครองซึ่งพอจะทำให้เห็นการเปลี่ยนแปลงทางความคิดเกี่ยวกับพรมแดนในช่วงเวลาประวัติศาสตร์ที่ส่งผลต่อการแบ่งดินแดนระหว่างไทย-กัมพูชา แต่ในมิติของชุมชนและชาติพันธุ์ที่อาศัยในบริเวณดังกล่าวนั้นยังไม่ได้กล่าวถึง

ความสำคัญที่ต้องนำมาทบทวนในที่นี้คือ ก่อนหน้าการแบ่ง

ดินแดนตามแนวทางของรัฐธรรมนูญใหม่พื้นที่ดังกล่าวเปิดกว้างต่อการเดินทางไปมาหาสู่ระหว่างชุมชนและผู้คน แม้จะมีเส้นพรมแดนหนาๆ อย่างที่ธงชัยว่าปรากฏอยู่นั้น แต่เส้นดังกล่าวก็ได้ปิดกั้นการเดินทางของผู้คนตลอดไปจนถึงสร้างการนิยามตนเองให้กับผู้คนอย่าง ที่พรมแดนสมัยใหม่กระทำ

ในหัวข้อนี้นี้จึงให้ความสนใจไปที่มิติของพรมแดนที่ปรากฏอยู่ในการนิยามของกลุ่มคนและชาติพันธุ์ ซึ่งผู้เขียนไม่ได้จำกัดการนิยามไว้ที่การสังกัดในเชิงรัฐศาสตร์ (การเป็นส่วนหนึ่งของรัฐใดรัฐหนึ่ง) แต่ครอบคลุมไปถึงการเป็นสมาชิกของชาติพันธุ์

การเกิดขึ้นของรัฐธรรมนูญใหม่แสดงให้เห็นการก่อร่างฐานของชาติได้อย่างชัดเจนผ่านกระบวนการสร้าง “ราก” หรืออาจจะเห็นได้จากงานของ ลิซ่า มัลกกี (Lisa Malkki) ที่กล่าวถึงการอุปมาของต้นไม้ว่าเปรียบได้กับความเป็นชาติ คนในชาติจึงมีที่ทางของตนเองไม่ว่าจะบนกิ่งก้าน ลำต้น ซึ่งในท้ายที่สุดทุกคนต่างก็หยั่งรากยึดโยงตนเองไว้กับต้นไม้ต้นเดียวกัน มัลกกีย้อนกลับไปทำความเข้าใจต่อกระบวนการสร้างสำนึกลงบนแผนที่ ซึ่งเริ่มด้วยการพิจารณาแผนที่ชาติพันธุ์วรรณนา (ethnographic map) ๒ ฉบับ ฉบับแรกถูกวาดขึ้นก่อนแนวคิดชาตินิยม และฉบับที่สองวาดขึ้นหลังจากนั้น แผนที่ฉบับแรกนั้นจะมองเห็นถึงความละลานตาของสีลันที่กระจัดกระจาย และไม่มีรูปแบบหรือรายละเอียดที่แน่ชัดของชาติพันธุ์ในโลก แต่ในฉบับที่สองซึ่งแนบไว้ด้วยแนวคิดทางการเมืองและชาตินิยมกลับเห็นได้ชัดเจนถึงขอบเขตที่แยกออกจากพื้นที่ข้างเคียง ซึ่งอาจมีจุดเหลื่อมซ้อนกันเพียงเล็กน้อยเท่านั้น และในแผนที่สุดท้ายนี้เองที่ชาติถูกระบุลงในแผนที่ที่มีขอบเขตอย่างชัดเจน

ในกระบวนการดังกล่าวได้ก่อเกิดเป็นคำพ้องๆ ที่เกี่ยวข้อและเราอาจจะลืมนึกถึงความหมายโดยนัยของคำเหล่านี้ไป อาทิ คำว่า “ชาติ” (nation) ที่มักจะถูกอุปมาให้กลายเป็นคำเหมือนหรือมีความหมายเช่นเดียวกับคำว่า “ประเทศ” (country) “แผ่นดิน” (land) และ “ดิน” (soil)^{๑๔} เมื่อชาติได้สร้างให้เกิดความจงรักภักดีต่อแผ่นดินเกิด จึงได้

เริ่มเห็นการอุปมาถึงการ “หยิ่งรักและลำต้น” ลงแผ่นดินของต้นไม้ที่ถูกอุปมาเป็นดั่งกิ่งก้านของตระกูล บรรพบุรุษ เชื้อชาติ และเลือด ดังนั้น จึงได้เริ่มมองเห็นถึงการอุปมาถึงความเป็นเครือญาติที่เกิดขึ้นตามมา (แผ่นดินแม่ แผ่นดินพ่อ) หรือการอุปมาถึง “บ้าน” (แผ่นดินเกิด)

งานของมัลลิกก็ได้ตั้งคำถามต่อไปถึงการที่รัฐได้ทำให้เกิดรากที่ผู้คนใช้ยึดโยงตัวเอง (รวมไปถึงอัตลักษณ์ของตนเอง) เข้ากับพื้นที่และความเป็นชาติอย่างแนบแน่น โดยได้ยกกรณีของกลุ่มผู้ลี้ภัย (refugee) ที่เปรียบได้กับคนที่ถูกถอนออกจากรากที่พวกเขาเคยยึดตนเองไว้ในด้านหนึ่งแม้เขาจะเชื่อว่าความเป็นชาติและรากเหล่านั้นอาจเป็นสิ่งสร้าง (ตามที่มีจะถูกอ้างกันอยู่เสมอ) แต่เมื่อผู้ลี้ภัยเหล่านี้ไร้ซึ่งชาติหรือรากที่ตนจะอ้างถึงตนเองได้นั้นก็ได้ก่อให้เกิดปฏิกิริยาตอบสนองที่แตกต่างกันออกไป จากกรณีศึกษาในกลุ่มชาวฮูตู (Hutu) เป็น ๒ แบบ ในแบบแรกคือ กลุ่มที่อาศัยในค่ายผู้ลี้ภัยพยายามรื้อฟื้น/สร้างวัฒนธรรมดั้งเดิมเพื่อไม่ให้ลืมบ้านเกิด และแบบที่สองคือ กลุ่มที่เข้าไปทำงานรับจ้างในเมืองหลายคนพยายามทิ้งรากเก่าของตน (ปฏิเสธ) และแสวงหาวิถีชีวิตในแบบของคนเมือง

ในตอนท้าย มัลลิกก็เสนอว่า อัตลักษณ์ของคนเป็นสิ่งที่ลื่นไหลและเป็นกระบวนการ เป็นส่วนหนึ่งของการสร้างขึ้นด้วยตนเอง (self-construction) เป็นส่วนหนึ่งของการถูกจำแนกจากคนอื่น เป็นส่วนหนึ่งของเงื่อนไข สถานะ การตีตรา เป็นอาวูช เป็นโล่ป้องกัน เป็นรากฐานของความทรงจำ และอื่นๆ อีกมากมาย และในประเด็นของ “ราก” นั้นลืซา มัลลิก ก็เห็นว่าในท้ายที่สุดรากไม่ได้หยั่งลึกอยู่เพียงในสถานที่เดียว หากแต่สามารถเติบโตได้ในดินแดนอื่นซึ่งอาจก่อให้เกิดรากที่แตกต่างไปจากเดิม แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า จะตัดขาดออกจากรากเดิม ดังเช่นที่ผู้อพยพ คนพลัดถิ่นที่ยังคงทิ้งร่องรอยของความทรงจำร่วมที่มีต่อพื้นที่และช่วงเวลาในจินตนาการถึงแผ่นดินเกิด/แผ่นดินของบรรพบุรุษ^{๑๖}

ปัญหาของภาพแทนความจริงเกี่ยวกับพื้นที่ (representation

of space) ในโลกยุคใหม่ที่สมควรมานำกล่าวถึงในที่นี้ซึ่งคล้ายคลึงกับงานของมัลลิกก็ที่ได้กล่าวไปแล้ว คือ การที่หักท้าวกันว่าพื้นที่ในทางภูมิศาสตร์หนึ่งซึ่งในที่นี้คือขอบเขตของประเทศใดประเทศหนึ่งในโลกนี้มีการแยกออกอย่างชัดเจนจากพื้นที่ของประเทศใกล้เคียง และพื้นที่ดังกล่าวนี้เองก็ซ้อนทับอย่างสนิทแนบแน่นกับวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่ง อาทิ วัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมกัมพูชา และวัฒนธรรมลาว โดยเชื่อว่าแต่ละประเทศนั้นต่างก็มีรากเหง้าของตนเองที่แตกต่างไปจากพื้นที่ข้างเคียงอื่น ในประเด็นนี้ **อะคิล คูปตา (Akhil Gupta)** ไม่ได้สนใจเพียงรากตามที่มัลลิกก็ให้ความสนใจ งานของเขาได้ขยายมาสู่เรื่องของการนิยามเรื่องของวัฒนธรรม ซึ่งเขาเห็นว่าความคิดดังกล่าวทำให้เห็นปัญหาต่อการนิยามในเชิงสังคมศาสตร์อยู่ ๔ ประการ คือ

๑. การนิยามถึง “วัฒนธรรม” สำหรับคนที่อาศัยอยู่ตรงพรมแดน หรือคนที่เดินทางข้ามพรมแดนอยู่ตลอดเวลา อาทิ กลุ่มแรงงานข้ามชาติ พ่อค้า ชนเร่ร่อน หรือกระทั่งนักธุรกิจ ซึ่งกรณีนี้คูปตาได้ยกตัวอย่างถึงกลุ่มแรงงานของฟาร์มที่ใช้ชีวิตครึ่งปีในเม็กซิโกและอีกครึ่งปีในสหรัฐอเมริกา และในกลุ่มของผู้อพยพ ผู้ถูกเนรเทศ คนพลัดถิ่น ที่ไปสร้างสิ่งที่เรียกว่าเป็น “วัฒนธรรม” ของตนในประเทศใหม่ที่ตนอพยพไป อาทิ วัฒนธรรมอินเดียในอังกฤษ หรือวัฒนธรรมเขมรในอเมริกา

๒. ปัญหาของการระบุพื้นที่ทางวัฒนธรรมลงในพื้นที่ทางภูมิศาสตร์เพียงหนึ่งเดียว ทั้งที่ในความเป็นจริงพื้นที่ภูมิศาสตร์ดังกล่าวยังประกอบด้วยวัฒนธรรมอื่นอีกหลายวัฒนธรรม หรือกล่าวอีกทางหนึ่งคือพื้นที่ดังกล่าวมีความเป็นพหุวัฒนธรรม ปัญหาที่จะตามมาคือเกิดการนิยามถึงวัฒนธรรมย่อยในพื้นที่ดังกล่าวไม่ถูกต้อง

๓. ในภาวะหลังอาณานิคม เกิดคำถามต่อคำว่าวัฒนธรรมว่าประเทศที่เคยถูกปกครองโดยเจ้าอาณานิคมนั้นผ่านการปะทะประสานระหว่างเจ้าอาณานิคมและประเทศอาณานิคมซึ่งอาจทำให้เกิดภาวะของวัฒนธรรมลูกผสม (hybrid culture) หรือวัฒนธรรมใหม่ (new culture) ดังนั้น จึงเกิดเป็นคำถามขึ้นระหว่างความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ที่

และวัฒนธรรม และการเข้ามาแทนที่ของวัฒนธรรมใหม่ที่เข้าแทนที่วัฒนธรรมในอาณาจักรคอม

๔. ประเด็นเกี่ยวกับพื้นที่และวัฒนธรรมที่เชื่อว่าสัมพันธ์กัน โดยเฉพาะข้อสมมติฐานที่ว่าพื้นที่เป็นตัวผลิตวัฒนธรรมนั้น อาจต้องถูกนำมาพิจารณาใหม่อีกครั้ง เพราะตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นแล้วว่าพื้นที่อาจไม่สามารถยึดตัวคนไว้ได้ ดังนั้น การมองพื้นที่ในแบบเดิม (ซึ่งก็คือตามแนวคิดของรัฐสมัยใหม่) ที่ตัดแบ่งพื้นที่ต่างๆ ออกจากกันนั้น ควรเปลี่ยนไปสู่การมองมิติที่เชื่อมโยงกันของวัฒนธรรมที่หลากหลายในพื้นที่เดียวกัน^{๑๗}

หากย้อนไปดูงานศึกษาก่อนงานของคุปตา และมัลลิก มีความพยายามที่จะก้าวข้ามเส้นทางภูมิศาสตร์และรัฐศาสตร์มาสู่การมองพรมแดนทางวัฒนธรรม ซึ่งความจริงแล้วจุดเริ่มต้นสำคัญอาจจะเริ่มขึ้นจากงานของนักมานุษยวิทยาชาวอังกฤษชื่อ เอ็ดมันด์ ลิช (Edmund Leach) เรื่อง *The Frontiers of "Burma"* (พรมแดนของประเทศพม่า) เป็นการศึกษาเชิงมานุษยวิทยาที่พยายามหาเกณฑ์การแบ่งกลุ่มชาติพันธุ์ในพม่า ในตอนต้นเขาชี้ให้เห็นว่าจากชื่อของงาน พม่าคือพื้นที่ตรงกลางที่รับอิทธิพลระหว่างอารยธรรมที่สำคัญต่อเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ๒ อารยธรรมคืออินเดียและจีน ดังนั้น จึงอาจจะมองได้ว่าพื้นที่ของพม่าคือ “พรมแดน” (frontier) แบบหนึ่ง แต่หากคิดบนพื้นฐานของรัชชาติสมัยใหม่เราจะไม่สามารถมองเห็น “เส้น” ที่จะแบ่งระหว่างอิทธิพลของอารยธรรมทั้งสองได้เลย

เพราะฉะนั้นคำถามหลักในงานชิ้นนี้ของเขาจึงให้ความสำคัญกับเกณฑ์การแบ่งพรมแดนทางวัฒนธรรม ลิชใช้เกณฑ์ในการแบ่งหลายประเภท เช่น ระบบนิเวศ (กลุ่มคนที่อยู่อาศัยในหุบเขาและบนภูเขา) ระบบการปกครอง (กษัตริย์และขุนนาง) และเกณฑ์ทางประวัติศาสตร์ ในเบื้องต้นลิชเห็นว่าพรมแดนทางภาษามักจะสอดคล้องหรือล่อไปกับพรมแดนทางวัฒนธรรมและอำนาจทางการเมืองอยู่เสมอ แต่เขาเห็นว่าแม้คนที่พูดภาษาแม่ภาษาเดียวกันจำเป็นต้องมีแรงยึดเหนี่ยวทางสังคมบางอย่างร่วมกัน แต่ก็ไม่จำเป็นที่จะต้องมีการพบปะหรือประวัติศาสตร์